

Рецензії

Галина КОВАЛЬ

ПРО ЩО «ЗАГОВОРИЛА» ГЛИНА

Пошивайло М.О. Гончарний код українського фольклору (семіотика, образність, атрибутика, текстологія) / Марія Пошивайло. — Опішне : Українське народознавство, 2015. — 464 с.

Гончарство як один із видів народного промислу було предметом скрупульозного вивчення в археології, етнології, мистецтвознавстві. Натомість вияви традиційної гончарної культури в українському фольклорі донині залишалися малодослідженою ділянкою народознавства.

У монографії Марії Пошивайло «Гончарний код українського фольклору (семіотика, образність, атрибутика, текстологія)» запропоновано оригінальне осмислення гончарства й гончарних виробів як структурованої семіотичної системи в українському фольклорі. Молода дослідниця вперше ґрунтовно проаналізувала особливості функціонування гончарного ремісницького фольклору на теренах України, звернула увагу на регіональні особливості використання гончарної атрибутики в дитячих іграх, закличках, билицях, у тому числі охарактеризувала основні мотиви билиць про пригоди гончарів, які засвідчують особливий статус гончаря й гончарних виробів у світоглядних уявленнях українців.

Важливо відзначити використання польових фольклорних матеріалів, як власних, так і записів, здійснених дослідниками фольклору впродовж другої половини ХІХ — ХХ століття. Структуруючим і унаочнюючим елементом монографії стали ретельно підібрані ілюстративні матеріали, які включають фото унікальних гончарних виробів, старих поштових листівок, творів національних і міжнародних фотоконкурсів «Гончарні візії країни» з колекції Національного музею-заповідника українського гончарства, мистецькі твори Міжнародних молодіжних гончарських фестивалів 2007—2014 років.

У першому розділі зроблено огляд гончарної культури як гуманітарної сфери з погляду історіографічної проблеми та джерельної бази. Центральне місце посідає другий розділ, у якому аналізується семіосфера гончарства в українському фольклорі. Йдеться передусім про космогонічні та антропологічні легенди (мотиви ліплення людини, створення Адама і Єви тощо). Особливий акцент — на образній системі гончарного тексту в бувальщинах: відзначається межовий простір (дорога), цвинтар як демонологічний локус. Зазначимо, що пізнання світу у своїй початковій позиції базувалось на сприйнятті «свій» — «чужий». Завжди існувала межа між цими двома поняттями. Тому простір є своєрідною матрицею, у рамках якої функціонують образи, символи та певні правила творення моделі світу. Об'єднуючим фактором тут виступає дорога — час-

тина простору між двома точками, що пов'язує об'єкти, суб'єкти з вищою сакральною цінністю. Дорога має початок і кінець. Початок — це той локус, який вважається природним для об'єкта (храм, дім, двір, поле, роздоріжжя тощо). Кінцевий локус — місце, до якого спрямована мета руху, що прямує до сподіваного центру незалежно від його реальної локалізації. Рух по шляху веде до пізнання простору, до досягнення певної мети, від чого залежать безпека та різні успіхи.

Цікаво розглядає Марія Пошивайло взаємини гончаря з вовкулакою, християнськими святими та іншими. Представлена також специфіка фольклорного образу гончаря. Третій розділ монографії присвячено невербальному коду гончарної культури в інших жанрах усної народної творчості — дитячих іграх, колискових та забавлянок. Ідеться про символіку глиняних виробів та її втілення в малих фольклорних формах. Не залишилася поза увагою молоді дослідниці календарно-обрядова творчість (веснянки, заклички), втілення в ній знакової реальності кераміки. Такі архаїчні символічні коди потребують глибокого вивчення, особливо варто це здійснювати через пізнання етнокультурного контексту. Тому код необхідно розглядати як систему умовних знаків, назв, сигналів, яка існує для передавання, збереження та обробки інформації. Завдяки йому відбувається шифрування чи розшифрування символів у тексті (пісні) та поза ним (обряді). Такий спосіб надає глибини, об'ємності та багатоаспектності тексту.

За масштабності охоплення в дослідженні фольклорних сюжетів гончарної тематики, все ж залишаються малодосліджені аспекти заявленої теми. Зокрема, студії можна продовжити в напрямку вивчення антропонімічних і топонімічних легенд (про походження «Гончар», «Гончариха», «Гончарівка» тощо), народних оповідань та переказів про голодомор, де є домінуючий мотив «гончарі продавали вироби і так рятувалися від голоду», зафіксовані в збір-

ці «Українці про голод 1932—1933». Вони активно побутують у зонах гончарних осередків.

З усього зазначеного випливає, що рецензована праця є актуальною для академічної науки, зокрема в аспекті утвердження українських керамофольклористичних студій. Її поява зумовлена як сучасним станом розвитку вітчизняної фольклористики, так і фаховою зрілістю автора. Дослідження має не лише вагому теоретичну цінність, а й практичне значення, оскільки сприяє формуванню пріоритетів студіювання етнокультурних явищ духовної сфери українців, збагачує джерельну базу для проведення наступних узагальнюючих досліджень з пропонованої проблематики, підготовки навчально-методичної літератури тощо.

Таке видання, безперечно, зацікавить викладачів і студентів, фольклористів, етнологів, керамологів, а також широке коло шанувальників української традиційної культури, сприятиме процесам етнокультурного відродження України, а відтак — утвердженню й розвитку етнічної самосвідомості українців.